

Отже, лідерство в освіті є ключовим чинником для досягнення високих стандартів навчання та виховання, і його розвиток вимагає зусиль науковців і практиків у галузі освіти для подальшого удосконалення освітнього процесу та розвитку учнів і студентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горюк І. Лідерство, основні якості лідера, що досягає успіху. URL: <http://conf-cv.at.ua/forum/81-775-1>
2. Гриженко Л. В. Лідерство як соціальний феномен. *Грані*. 2014, № 5. С. 48-52.
3. Розвиток лідерського потенціалу національної гуманітарно-технічної та управлінської еліти: Монографія / За редакцією О. Г. Романовського та О. С. Пономарьова. Харків: ФОП Мезіна В.В., 2017. 292 с.
4. Розвиток лідерського потенціалу сучасного університету: основи та інструменти: Навчальний посібник / С. Калашнікова. Київ: ДП «НВЦ «Пріоритети», 2016. 44 с.
5. Сергеева Л. М., Кондратьєва В. П., Хромей М. Я. Лідерство: навч. посібн. / за наук. ред. Л. М. Сергеевої. Івано - Франківськ. «Лілея НВ». 2015. 296 с.

Руслана ЧП

кандидат психологічних наук, доцент, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль, Україна

Анастасія СОХА

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль, Україна

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ АСЕРТИВНОСТІ У СТАРШОМУ ШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

Асертивність особистості та асертивна поведінка є актуальною темою соціально-психологічних досліджень понад півстоліття, що свідчить про значний

інтерес до виокремленої проблематики. Однак, у сучасному контексті виникає необхідність в оволодінні практичними навичками асертивності та асертивної поведінки у різних видах діяльності.

Теоретичний аналіз наукових джерел свідчить про те, що інформація про особливості асертивності міститься у наукових дослідженнях, що розроблялися в рамках трансактного аналізу (Е. Берн); екзистенційної психології (А. Маслоу, Р. Мей, Ф. Перлз, В. Франкл); вчинкового підходу (М. Боришевський, Г. Костюк, С. Максименко, В. Роменець, М. Савчин, В. Татенко), у зв'язку з потребами практики, зокрема, у психотерапевтичному, психокорекційному контексті (Дж. Вольпе, А. Лазарус, Е. Селтер) тощо. Асертивність розглядається і як спосіб поведінки (Р. Алберті, С. Бішоп, В. Галицький, В. Каппоні, А. Лазарус), і як властивість особистості (Н. Харламенкова та ін.).

Асертивність є важливою складовою у структурі особистості і розглядається як стійка базова характеристика особистості, яка визначається як впевненість у собі. З іншого боку, це поняття трактується як використання впевненої поведінки в процесі діяльності. Асертивність є балансом між пасивністю та агресивністю у міжособистісних взаєминах. Асертивна поведінка передбачає висловлення своїх думок, бажань і потреб без порушення прав інших. Це означає, що людина, яка проявляє асертивну поведінку, може встановлювати кордони для захисту своїх прав, водночас поважаючи права та інтереси інших людей. Зокрема в дитинстві розвиток асертивності пов'язаний з вихованням, яке забезпечується батьками, вихователями та іншими дорослими. Вони можуть навчати дитину висловлювати свої потреби та бажання, а також встановлювати кордони у міжособистісних взаєминах. У шкільному віці розвиток асертивності пов'язаний зі стосунками з однолітками та вчителями, адже саме в школі діти вчаться спілкуватися з іншими і висловлювати свої думки [3]. У дорослому житті асертивність розвивається в процесі професійної діяльності та соціальної взаємодії. Людина, яка працює над розвитком асертивності, проявляє впевненість в собі та своїх здібностях, здатна висловлювати свої ідеї та думки, бути ефективною у взаєминах з колегами, партнерами і клієнтами.

У старшому шкільному віці актуальною є тенденція до самовизначення, змінюється система цінностей та міжособистісних взаємин. В цьому віці старшокласники намагаються проявляти свою самостійність. [1]. Перед школярами постає вибір способу життя, майбутньої професії, стилю спілкування. На перший план постає ціннісно-орієнтаційна активність особистості, яка обґрунтована прагненням старшокласників до автономії, правом бути самим собою. «Сучасна психологія ставить питання про автономію дітей, конкретно розмежовуючи поведінкову автономію (потреба і право самостійно вирішувати особисті питання), емоційну автономію (потреба і право мати власні прихильності, що обираються незалежно від батьків), моральну та ціннісну автономію (потреба і декларація власних поглядів) [2].

Необхідно відзначити, що старший шкільний вік – це час активного світоглядного пошуку, центром якого стає проблема сенсу життя. Важливо зрозуміти, що сенс життя потрібно шукати в навколишньому світі, а не тільки всередині себе [1]. У старшому шкільному віці виразно проявляються цінності та професійна орієнтація, розвивається особистісна рефлексія. Вони вже чітко усвідомлюють свої життєві плани та шляхи їх реалізації.

Для старших школярів дуже важливо почуватися частиною групи, відчувати свою роль у ній. Спілкування старшокласників стає більш вибірковим. У старшому шкільному віці відбуваються зміни у почуттях дружби, товариства та кохання. Характерною особливістю дружби старшокласників є не лише спільність інтересів, а й єдність поглядів, переконань. Вибагливість до оточуючих і вимоглива самооцінка свідчать про високий рівень самосвідомості старших школярів, що спонукає їх до самовиховання. На відміну від підлітків, у старшокласників виразно проявляється самокритичність, яка допомагає їм об'єктивно контролювати власну поведінку [1].

Асертивність є значною характеристикою зрілості особистості, у зв'язку з чим її формування у старшому шкільному віці є критерієм ефективності становлення особистості у соціальній взаємодії, оскільки дозволяє відстоювати свою точку зору, ставати самостійним, активним, незалежним, цілеспрямованим,

впевненим у собі, мотивованим на успіхи та досягнення. Асертивна особистість має велику силу волі, враховує думку інших, тобто виступає суб'єктом, автором свого життя, здатним повноцінно функціонувати у суспільстві [5].

Таким чином, асертивність, виявляючись у всіх основних сферах життєдіяльності особистості і будучи значущою характеристикою її зрілості, якщо не буде цілеспрямовано формуватися, може ускладнити внутрішнє розкриття особистості старшого школяра, соціальну адаптацію і здатність повноцінно функціонувати у суспільстві. Відтак, у закладах освіти важливим є створення сприятливого освітнього простору, що максимально враховує вікові особливості та потреби старших школярів, що сприяють розвитку асертивності: формування атмосфери згуртованості та психологічного комфорту, побудови суб'єктних взаємин між педагогом та учнями [1].

Асертивність у старшому шкільному віці є значущою характеристикою зрілості особистості, яка характеризується впевненістю в собі, відповідальністю, активністю, незалежністю від зовнішніх впливів та оцінок, мотивацією на успіх та досягнення, розширенням свободи та саморозвитку на основі відповідальності за зроблений вибір, здатністю самостійно регулювати власну поведінку та нести відповідальність за наслідки своїх рішень, що дозволяють захищати права та досягати поставленої мети [4].

Отже, дослідження проблеми формування навичок асертивної поведінки є особливо важливим у старшому шкільному віці, адже саме цей період є значущим у становленні особистості та формуванні її світогляду, що визначає подальше самовизначення, вибір професії і життєвого шляху.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білоущенко В. В. Теоретичний аналіз поняття «асертивність» в працях вітчизняних та зарубіжних науковців. *Інсайт*. 2016. Вип.13. С. 51–54.
2. Жданова Т. Асертивна поведінка. Київ : Арттек, 2019. 192 с.
3. Козиренко Т. О. Формування асертивності у дітей старшого шкільного віку: кваліфікац. роб. «Херсонський держ. ун-т.»; наук. кер. Мойсеєнко В. В. Херсон : ХДУ, 2021. 47 с.

4. Подоляк Н. М. Ідивідуально-психологічні особливості асертивності особистості : дис. канд. психол. наук : 19.00.01. «Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського»; наук. кер. Санніков О. І. Одеса, 2014. 202 с.

5. Encyclopedia of psychology. Second. end. Consini, Yol. 1–4, N. Y. Ete., 1994. 541 p.

Вікторія ОЛЕКСЮК

кандидат психологічних наук, доцент, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль, Україна

Оксана ПЕЧІЛЬ

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль, Україна

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ПОЧУТТЯ САМОЦІННОСТІ У ПЕРІОД РАННЬОЇ ДОРОСЛОСТІ

Актуальність дослідження. Психологічна наука, здійснюючи пошук ефективних шляхів особистісного зростання людини, концентрує проблеми, вирішення яких пов'язане з глибоким вивченням внутрішніх аспектів її буття: суб'єктивного та духовного. Саме у зміні поглядів наукової психології на оптимальні шляхи розв'язання індивідуально-особистісних проблем відображається зміщення акценту з пізнавальної парадигми дослідження на екзистенціальну. У стратегічному ж плані розвиток психологічної науки зорієнтований на духовну проблематику, що безпосередньо пов'язано із дослідженням самоцінності особистості.

Теоретико-методологічне обґрунтування проблеми. На сучасному етапі психологія самоцінності особистості зосереджується на виявленні та формуванні ціннісно-сислової сфери людини. Так, серед українських вчених, різним аспектам проблеми становлення і розвитку самоцінності особистості в різні періоди онтогенезу присвятили свої праці О. Бреусенко, О. Гуменюк, Л. Сохань, І. Єрмаков, Ю. Лановенко, І. Нікітіна,